

HÓVÁRI JÁNOS: RODOSTÓI EMLÉKEK ÉS TANULSÁGOK / BESZÉDES KÁLMÁN – RODOSTÓ MAGYAR KÉPÍRÓJA

Magyar–Török Baráti Társaság, Budapest, 2009, 167 oldal

A tudományos szemléletmód által megkívánt kutatói igényesség, stiláris ki-mérttség, illetve az érzelmeket, személyes tónusokat is megszólaltató, irodalmi megközelítésmód szerencsés összefonódását tapasztalhatja meg az olvasó a Magyar–Török Baráti Társaság gondozásában megjelent *Rodostói emlékek és tanulságok / Beszédes Kálmán – Rodostó magyar képírója* című kötet kézbe-vételekor.

A magyar történelmi köztudatban a törökök és Törökország megítélése már a hódoltság megszűnését követő évtizedek fejleményei folytán változásnak indult. Ez a folyamat még a hódoltságkori megosztottságra, az akkori Magyar-ország távolról sem kétpólusú érdek- és kapcsolatrendszerére vezethető vissza. A magyarországi török megszállás felszámolását követő Habsburg berendezkedés elleni, a Rákóczi-féle szabadságharcban kicsúcsosodó elégedetlenség és annak utóélete mintha elhalványította volna a korábbi hódítók és az elszenvedett károk emlékét. A magyar függetlenségért harcoló történelmi ikonjainknak 1717-ben, majd 1849-ben menedéket nyújtó Oszmán Birodalmat a 19. század második felében a magyar közgondolkodásban egyre erősödő szimpátia övezte, főként a kiegyezést követően előtérbe kerülő külpolitikai érdekeknek (gondoljunk a két ország integritását egyaránt fenyegető nemzetiségi törekvésekre vagy Oroszország terjeszkedésére) s az ennek nyomán felismerni vélt sorsközösségnek köszönhetően.

Mindemellett nem állítható, hogy a törökök iránti rokonszenv a magyarországi köztudatban kizárólag a vélt-valós közös ellenség vagy sorsközösség felismerésének relatív következményeként alakult volna ki. Természetes, hogy a fenti gesztusok megtételében a Portát diplomáciai számítások vezérelték, mégis a magyarság és a törökség kölcsönös megítélésének ezek az élmények fontos keretet, kiindulópontot szolgáltattak.

Rodostó a Rákóczi-emigráció révén vált a magyar történelmi emlékezet s a török–magyar szolidaritás egyik szimbólumává. A Hóvári János történész tollából származó két nagyobb részre és egy rövidebb, hét oldalas zárófejezetre tagolt könyv formailag elkülönülő részeit, azon belül a különböző szereplőket, idősíkokat, törekvéseket – s a szerzői szándék nyomán magát az író is – ez a helyszín köti össze. A mű ebben a térben, ezen a ponton összekapcsolva alkot kerek egészet. A munka önálló részeinek címei: Rodostói emlékek és tanulságok; Beszédes Kálmán – Rodostó magyar képírója; A Beszédes-gyűjtemény felőhelye – az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára.

Az első rész műfaja bevallottan esszé, s kifejezetten a magyar közönség számára íródott. Hóvári János személyes élményeinek, impresszióinak néhány elemével átszőve, a történész érdeklődésével, a „bujdosó sors” magyar törté-

nelemben kimutatható jelenségének általános összefüggéséből közelíti meg a rodostói közösséget, villantja föl II. Rákóczi Ferenc törekvéseit, jellemvonásait. Mindvégig megőrizve ezt a szemlélődő, merengő hozzáállást járja körbe a rodostói emlékhely történetét, könnyed stílusban, ugyanakkor érdekesítő módon, tételesen térképezi fel a magyar bujdosókhoz, illetve az emigráció utóéletéhez kapcsolódó személyeket, leszármazottakat, nemzedékeken átívelő, szerteágazó szálakat. A Rodostói emlékek és tanulságok című rész – s leginkább ez indokolja a műfaj megválasztását – a szűkebb téma egyéni feldolgozásán, újragondolásán túl értékelést is nyújt, minthogy számba veszi a nemzeti emlékezés és értékmentés mulasztásait. Kiemeli, hogy ennek a történelmi örökségnek, a bujdosók életútjának, munkásságának, jellemének mind alaposabb ismerete nemzeti emlékezetünk különösen ápolandó része. A Tanulságok címet viselő rövid alfejezet összegzése érzékelteti a közvetlen szerzői szándékot, aggodalmat: „Egy-egy nemzet gazdagodása és gyarapodása nem lehetséges akkor, ha a múlt gyökerei nem elég erősek.” S bár a bujdosók szellemi hagyatéka a levéltáraknak, forráskiadásoknak köszönhetően részben megmenekült az enyészettől, az egyéb tárgyi emlékek (elsősorban az épületek) romlása, megsemmisülése a magyar kultúrpolitika hol érdektelenségének, hol tehetetlenségének jóvátehetetlen következménye. A nemzeti tudat és felelősség átélése adja meg ezen írásnak a szerző tudományos érdeklődésén túlmutató, személyes érintettséget sugalló tónusát.

A kötet második része szintén a felejtődés ellen tett hiánypótló kísérlet: Beszédes Kálmán festőművész pályájának, munkásságának ma megismerhető mozzanatait igyekszik bemutatni, egy olyan alkotóét, aki tehetségét latba vetve maga is a rodostói magyar kolónia maradványainak megőrzése mellett kötelezte el magát az 1890-es évek elején. Beszédes Kálmán tizenöt éves törökországi működése már a török–magyar kapcsolatok új fejezetének része, amely az 1849-es szabadságharc leverését követően kezdődött. Az új emigráció létrejötté lett a magyarok törökországi szerepvállalásának fontos alappillére, gondoljunk akár Szilágyi Dánielre, Bem Józsefre, Kmety Györgyre vagy Széchenyi Ödönre.

A méltatlanul a feledés homályába vesző művész életrajzának, kapcsolatainak, törökországi éveinek leírása mellett ebben a fejezetben részletes leltárt kaphatunk hagyatékának azon jelenleg ismert részéről, amelyet ma az ELTE Egyetemi Könyvtár őriz. A félbeszakadt, torzó formában is páratlan értékű életmű itt feltárt elemei Beszédes Kálmán rajzaiból, vázlataiból, akvarelljeiből, fontos életrajzi adatokat is eláruló noteszeiből, jegyzeteiből, meg nem jelent könyvéhez (*Tizenöt év keleten, 1878–1893*) kapcsolódó anyagból és levéltervezeteiből, illetve Szilágyi Sándorhoz, a Magyar Történelmi Társulat elnökéhez írt leveleiből állnak.

A hagyaték kisebb elemeit tartalmazó ládában elkülönítve Beszédes Kálmán hetvenkét ceruzarajza található, amelyek túlnyomó többsége a rodostói

világ épületeit, tájait, arcképeit, iparművészeti motívumait ábrázolja. A tudományos céllal és precizitással készült művészi alkotások többsége 1891–1892-ből való. A néprajzi, helytörténeti, kortörténeti szempontból is felbecsülhetetlen értékű képi dokumentációt jelentő rajzokat a Beszédes Kálmán által adott eredeti címek feltüntetésével a fejezethez kapcsolódó mellékletben tették közzé.

A kötet epilógusát, a Beszédes-hagyatéknak otthont adó Egyetemi Könyvtár rövid történetét, azon belül a Kéziratok és Régi Nyomtatványok Osztálya működését leíró záró fejezetet az intézmény főigazgatója, Szögi László és Knapp Éva osztályvezető asszony írta.

Az olvasmányos, egyszersmind adatokban gazdag, szellemiségét tekintve a Magyar–Török Baráti Társaság kiadásában eddig megjelent kiadványok sorába híven illeszkedő kötet egy nagyszabású feltáró munka fontos lépése, s egyúttal felhívás, iránymutatás elfeledett örökségünk újra fölfedezésére. Az értékes tartalom igényes formával párosul. A képanyag színvonalas publikálásával a sokoldalú kiadvány részben a forrásközlés szerepét is betölti, s ezzel az egész kötet szellemének és céljának megfelelően sokat törleszt abból az adósságból, amelyet történelmi örökségünk e szeletének megmentése, megőrzése terén (is) főlhalmoztunk.

Kovács Nándor Erik